

Рецензія на книгу:

Dennison, James (2017). *The Greens in British politics: Protest, Anti-Austerity and the Divided Left*. London: Palgrave Macmillan.

Єгор Браїлян

Київський національний університет ім. Т. Шевченка

ORCID: 0000-0002-9007-135X

Рух зелених як впливовий фактор суспільно-політичного життя існує відносно нещодавно, почав набирати обертів у 1960–1970-х рр. з актуалізацією глобальних екологічних проблем у країнах Заходу. Багато вчених у галузі історії, політології, економіки, соціології в своїх працях прагнуть висвітлити ті чи інші концептуальні аспекти розвитку руху зелених, його взаємозв'язків з іншими політичними напрямками, і з лівими рухами, зокрема. Перипетії останніх десятиліть великої політики країн Західної Європи засвідчують дуже важливу тенденцію посилення впливу партії зелених у місцевих органах влади, зокрема Німеччини та Великої Британії. І тому аналіз здобутків праць про основні тенденції розвитку партії зелених на сучасному етапі дасть змогу краще зрозуміти, чому в вітчизняній політичній системі подібні сили не здобувають масової суспільної підтримки.

Однією з таких синтезів виступає праця британського політолога Джеймса Деннісона, наукового співробітника Інституту Європейського університету у Флоренції, який досліджує питання сучасних міграційних процесів як фактор виборів у країнах Арабського світу та ЄС, політичні партії Великої Британії. Рецензована книга є першою синтезою дослідника.

Власне варто розпочати аналіз книги з того, що Велика Британія є однією з найдавніших існуючих демократій, де представлені майже всі кольори палітри нині відомих політичних напрямів. Однією з політичних течій є рух зелених, основні тенденції розвитку якого в Сполученому Королівстві постали об'єктом дослідження вищевказаної монографії.

За своєю структурою, монографія складається з вступу, 8 розділів та бібліографії. Для ілюстративності автор наводить численні таблиці та графіки, що краще унаочнюють динаміку чисельності партії зелених, підтримки її ідей в британському суспільстві.

До парламентських виборів 2015 р. партії зелених у британському політичному житті залишалися на маргінесі, і дослідник у своєму першому розділі наводить причини такого стрімкого зростання популярності цих політичних сил впродовж останніх років. Якщо в 2012–2013 рр. екзит-поли показували невтішні результати

щодо зелених (Зелена партія Англії та Уельсу, Шотландські Зелені, Зелена партія Північної Ірландії), то на початок 2015 р. завдяки перебудові своїх комунікацій з суспільством та поширенню нових месиджів вдалося змінити цю тенденцію. Перший розділ носить багато в чому вступні зауваги, що собою являють зелені партії в Сполученому Королівстві, їхнє місце в суспільно-політичному житті.

Основна увага вузловим питанням власне самого функціонування зелених партій у 2010–2014 рр. приділяється в другому розділі книги. У той період, а саме між парламентськими виборами в Британії та обранням нових депутатів до Європарламенту, зелені зуміли, за умов посилення впливу лейбористів, змінити власний образ з борців за екологію до експертів у питаннях міграційного законодавства та нагальності введення економії. Деннісон наголошує, що відчутна перемога на європарламентських виборах 2015 р. останній раз траплялася лише у 1989 р., коли актуалізувалися питання навколишнього середовища, та на довгий час британські зелені стали острівцем центристської позиції.

Загалом за умов домінування двопартійної системи, зеленим Туманного Альбіону не так вже й легко було завоювати навіть здобуту підтримку: боротьба між лівоцентристськими лейбористами та правоцентристами-консерваторами перестала бути діалектичною з 1970-х рр. коли стали набирати силу національні партії, зокрема в Шотландії. У 1990-х рр. консерватори та лейбористи включили до своїх програмних документів та риторики екологічні нюанси, що зрештою й призвело, на думку історика до розколу колись єдиної партії зелених на три. Десятиліттям пізніше, щоправда якісно змінився керівний склад, коли партією зелених Англії та Уельсу стала керувати Каролін Лукас, що потім була обрана до британського парламенту, яку замінила Наталі Беннетт.

Рубіжними для подальшого успіху зелених стали місцеві вибори 2013 р., проте електорат й досі залишався флегматичним до того, що колишні борці за навколишнє середовище виступають з нагальними соціально-економічними гаслами. Натомість партію поповнювали нові молоді обличчя, які були більш радикальними антикапіталістами, ніж діючи партійці. Після приходу до влади у 2010 р. великої коаліції в складі консерваторів та ліберальних демократів, дискредитація останніх збільшила вагомість зелених в очах електорату: до парламенту потрапила єдина депутатка від зелених Каролін Лукас. Історик аналізує британських зелених крізь призму внутрішніх партійних дискусій, загальних тенденцій політичного клімату початку XXI ст., на основі соціологічних даних та програмних документів.

Саме колишні виборці ліберал-демократів, на думку автора монографії, становили фундамент електоральний успіх зелених 2015 р. Проте не лише ліберал-демократи додали виборців зеленим у 2015 р., але й лейбористи. Останні вже не могли адекватно відповідати на виклики сучасності, лише збільшуючи цим напади консерваторів на себе. Колись ліві за ідеологією лейбористи тепер дрейфували в бік центрризму, залишаючи вакуум для проміграційної сили з антиекономічними гаслами, який заповнили зелені. Незалежна партія Сполученого Королівства також у 2005–2015 рр. залишалася ще одним викликом для подальшого існування зелених партій. До того ж головною проблемою стало вирішення міграційного питання, що розділило

політичні партії. В цій ситуації зелені становили протипагу Незалежній партії з підтримкою політики мультикультуралізму та дотримуючись універсалістських, лібертаріанських поглядів. Політична атмосфера 2015-2016 рр. у Британії знаменувала собою кризу двопартійної системи, зростання популізму — процеси, до яких долучилися й зелені також.

Питання причин відчутної перемоги зелених під час виборів до Європарламенту 2014 р. та подальші процеси в рамках шотландського референдуму за незалежність знаходять своє висвітлення в третьому розділі. Європейський вимір політики став вирішальним випробуванням для британських зелених. До виборів до Європарламенту додалися також місцеві, і саме тоді зелені значним чином провели професіоналізацію своїх партій. Автор вдало наголошує на тому, що питання навколишнього середовища з середини 2000-х рр. в політичному сенсі стають маргінальними, в порівнянні з освітою, міграцією, взаєминам з ЄС, соціальними програмами. До цього додавалася також майже цілковита відсутність зелених у британських медіа. Така ситуація підштовхнула до розробки нової стратегії, і вже в травні 2014 р. деякі екзит-поли засвідчили помітний інтерес молоді до зелених, як протипагу ліберал-демократів. В результаті зелені стали четвертою політичною силою в Сполученому Королівстві, після Незалежної партії, лейбористів та консерваторів.

Зелені на цьому етапі вже мали 3 депутатів у Європарламенті, результат, який можна було лише покращити, загрожуючи не лише ліберал-демократам, але й лейбористам. Сприятливим фактором, який додав політичній ваги британським зеленим, було зростання їхньої публічності, в тому числі й в медіа-просторі. Але все-таки справжні зрушення були спричинені організаційними змінами розбудови зелених партій: колишні “аматорські активісти” трансформувалися в “професійних виборщиків”. Цей процес не здавався таким вже й простим, так як партії перебували в досить фрагментованому стані, будучи поділеними на анархістів та виборщиків з питань структури партійних органів. Всього за 2010–2015 рр. не лише якісно, але й кількісно покращилися комунікації всередині партій, збільшилися показники фандрайзингу. Значні сподівання зелені покладали на місцеві осередки, де й мала бути апробована нова виборча стратегія зі збільшення присутності в регіонах з найбільшою вірогідністю проходження в парламент.

Варто вказати на характеристику автором досить ідентичної ситуації зелених як у Англії з Уельсом, так і в Шотландії, де з 1990-х рр. набирали силу відцентрові тенденції з курсом на здобуття незалежності від Лондона. У цьому контексті шотландські зелені виступали одними з промоутерів надання незалежного статусу, маючи при цьому альтернативне бачення цього процесу, не акцентуючи увагу на націоналістичних конотаціях, а саме на можливості проведення радикальних реформ. З приближенням референдуму за незалежність у вересні 2014 р., зростала й кількість членів партії шотландських зелених, на чолі з Патріком Харві, якого вважали чи не головним національним героєм. Проте провалений референдум не загальмував процес зростання партійних лав як місцевих зелених, так і решти сил, які ратували за незалежність Шотландії. Електоральне поле зелених викристалізувалося за 2013–2014 рр., і складало освічену чоловічу молодь з низькими прибутками. В цьому

контексті шотландські зелені були більш лівішими, ніж представники національних сил. Поєднання лібертаріанських, екологічних та проміграційних лозунгів лише збільшило підтримку ідей колись маргінальних зелених.

Переходячи від шотландського до англійського кейсу в четвертому розділі, Деннісон висуває тезу про важливість фактору зростання членства в партії наприкінці 2014–на початку 2015 рр., що зробило її третьою найбільшою в Англії. Така невід’ємна складова будь-якої передвиборчої гонки як дебати стала певним трампліном для успішної кампанії англійських зелених. Про них почали активно дискутувати медіа, проте спочатку їх не було включено до телевізійних дебатів. Достатньо швидко зміну в партії автор позначає терміном “зелений стрибок”, яку самі партійці сприйняли з сумішшю шоку та задоволення. Теледебати, в яких, зрештою, брала участь Партія зелених Англії та Уельсу ще більше привернули уваги суспільство до них, їхнього ідеологічного ребрендингу.

Власне для розуміння масштабності змін в таборі зелених Д. Деннісон переходить до аналізу статистики вступу в партію впродовж таких періодів: 1) до 2010 р.; 2) 2010–2013 рр.; 3) 2014–2015 рр. Реформування системи членства в партії додало зеленим представників молоді, так зменшився середній вік партійців з 51 до 35, ейджизм брав верх. У більшості своїх новопосталі зелені були білими британцями, до того ж з різним соціальним бекграундом, але, разом з тим, залишалися прихильниками відповідних соціально-економічних реформ, що й давні партійці. За соціологічними опитуваннями саме бачення зелених до своєї партії змінилося — вони її ототожнювали лівішою, ніж це сприймало британське суспільство.

Розглядаючи суспільно-політичні процеси в Сполученому Королівстві останнього десятиліття, Д. Деннісон вказує на достатню фрагментованість електорального поля, кризи політичної системи. Мейнстрімні партії починають втрачати популярність, колишні ліві стають центристами і навпаки — за таких умов зелені постають чи не головними борцями з існуючим британським істеблшментом. Питання зменшення економії та припинення зниження соціальних програм більше гуртувало нових партійців, ніж проблеми міграції, однак екологічні теми знаходили все менше відображення. Ця тенденція підкріплювалася тим фактом, що сучасні зелені вже не асоціюють себе з Грінпісом та Світовим фондом дикої природи. До того ж, 83 % члени партії зелених Англії та Уельсу станом на 2015 р. голосували за цю партію раніше.

Проведення будь-якої парламентської виборчої кампанії не обходиться без вливання значної кількості коштів. За 2014–2015 рр. зеленим Англії та Уельсу вдалося зібрати значні, як для своєї політичної сили фінанси, а саме 4, 5 млн. ф. ст. Ці кошти пішли в першу чергу на просування зелених у медіа, створення партійної інфраструктури, завдяки чому можна було провести першу справжню національну виборчу кампанію.

Зміни всередині самої партії, не означали автоматичного покращення ситуації з передвиборчими рейтингами наприкінці 2014–на початку 2015 рр., як показує аналіз у п’ятому розділі. Будучи до того партією меншості з відповідними ознаками наприклад внутрішньої демократії, англійські зелені поступово ставали партією

більшості, розбудовуючи власний істеблішмент. Важливою подією в житті партії стало інтерв'ю від 25 січня 2015 р. голови партії зелених Англії та Уельсу Наталі Беннетт на Бі-Бі-Сі, що завершилося провалом, так як Наталі була нездатна відповісти на деякі провокаційні запитання про стратегію своєї політичної сили щодо питань міграції, оборони і т.д. За цими інтерв'ю слідували інші, і це не могло не призвести до розробки нового представлення зелених у медіа.

Випробувальним майданчиком нових медіа-стратегій стали теледебати, які проходили 2 квітня 2015 р. Тоді керівниці зелених, а саме Наталі Беннетт, Лін Вуд, Нікола Старгеон виявили своє бачення зменшення політики економії, позиціонуючи себе як альтернативу не лише консерваторам, але й лейбористам. До речі, в книзі чітко вказується важливість ролі лідера для партії зелених, цього разу в особі Наталі Беннетт. Завдяки її енергії, вдалося втримати здобуті досягнення зелених на плаву та вирішувати внутрішньопартійні суперечки, але це не завадило здобути їй досить таки негативний образ у суспільстві.

Окрім теледебатів та лідерів, зелені мали виробити й оновлені програмні документи, де описувалися б їхні конкретні кроки після здобуття перемоги на парламентських виборах. Цей процес супроводжували розробки співробітників аналітичного центру "Green House" Е. Добсона та Б. Хітлі. Основний слоган нового передвиборчого маніфесту звучав наступним чином: "Для загального блага". Такі конотації відмежовували зелених від свого екологічного минулого та робили ці партії більш лівішими. Загалом тези нового маніфесту 2014 р. зводилися до наступного: побудова нових 500 тис. будинків, розширення робочих місць в публічному секторі, скасування плати за навчання в університетах, інвестування в зелені джерела енергії.

Коли лейбористи висунули слоган "Контроль міграції", зелені негайно вигадали свою відповідь на це, сказавши "Стоїмо за мігрантів", таким чином залучаючи все більшу частину електорального поля на свій бік. Трьома основними месиджами зелених, як це сама визначала Н. Беннетт були націоналізація залізниць, створення мінімального прожиткового мінімуму, перетворення національної системи охорони здоров'я на публічну власність. Здебільшого, як наголошує на цьому автор монографії, парламентська кампанія зелених 2015 р. нагадувала черговий прояв дій громадських активістів, а не політичну діяльність як таку. Багато хто балотувався тоді, були відносно новими членами партії зелених.

Інший бік проблеми, а саме колективний портрет виборців зелених постає об'єктом дослідження шостого розділу. Зазначаються кількісні та якісні показники зелених на парламентських виборах 2015 р. згідно дослідження British Election Study за 2014 – 2017 рр. Ретроспективно вчений висвітлює причини появи руху зелених у 1970-1980-х рр. Вже у XXI ст. зелені посіли інтеграційну позицію у питаннях взаємовідносин з ЄС, але британський випадок показує, що ця сила не мала стабільної підтримки на виборах. Ця тенденція не заперечує того факту, що британські зелені опинилися, зрештою, на крайньому лівому фланзі політикуму, маючи в своєму арсеналі виборців з проєвропейськими, проміграційними, лібертаріанськими поглядами, з вкрапленнями екологічної тематики. Колективний портрет виборців зелених, згідно концепції Д. Деннісона виглядає наступним чином: нерелігійна жіноча

молодь, яка здобула вищу освіту з вищих (у Англії та Уельсі) та середніх прошарків суспільства та має орендоване житло. Основним мотивом голосування цього електорату за зелених було розчарування нинішньою британською політичною системою. Не важливим аспектом при голосуванні для виборців виступала особа керівника партії зелених, зокрема Наталі Беннетт.

Прикінцеві два розділи пояснюють виборчий ефект зелених у 2015 р. та сучасне становище лівих політичних сил у Великій Британії. Пояснення середньостатистичного виборця зелених згідно даних виборчих округів за параметрами власності, віку, кількість резидентів з університетською освітою дало змогу вибудувати соціо-демографічну, політичну та комбіновану моделі аналізу суспільно-політичних процесів у Великій Британії останніх років. Цікавою виступає тенденція коли в виборчих округах з більшою кількістю студентства та власників орендованого житла спостерігалася більша кількість популярності зелених партій. Таким регіоном наприклад була південна Англія, де раніше домінували ліберал-демократи.

Вже підсумовуючи свій виклад дослідження проблеми зелених партій в сучасній Великій Британії, автор наголошує на ключовій темі, яка й зробила розкол всередині лівих сил, а саме заходів з економії. Результат парламентських виборів 2015 р. засвідчив перетворення партії зелених Англії та Уельсу з маргінальної на сучасну політичну силу з вже відносно вагомими рейтингами. Нинішні прихильники зелених мали менш ліворадикальні погляди, ніж тих самих лейбористів, проте їх якісно відрізняла чутливість до лібертаріанських та екологічних питань. Саме урядові заходи з фіскальної економії 2010–2015 рр. пришвидшили перетікання електорату ліберал-демократів до зелених. Лейбористи в цій ситуації також відчули на собі зміни політичного клімату: їхня партія сприймалася зеленими вже скоріше як правоцентристська, ніж ліва. До того ж зелених часто називали “Лівими Незалежної партії Сполученого Королівства”, апелюючи до схожості програм та форм політичної боротьби, зокрема протесту.

Завершуючи огляд книги, варто вказати, що це дослідження являє собою вагомий вклад у процес аналізу сучасного суспільно-політичного життя Великої Британії, історію зеленого руху, питання взаємовідносин медіа та політичних партій. Очевидними перевагами монографії є висвітлення тематики зелених партій в британському та європейському контексті, аналіз значної кількості джерел, в першу чергу статистичного матеріалу. Натомість недоліки синтези Д. Деннісона можна унаочнити в достатній фрагментованості висвітлення матеріалу, незрозумілими для читача залишаються теми взаємовідносин між самими британськими зеленими партіями.